

Feactsheet

Huiselijk geweld: feiten en cijfers

November 2008

Inleiding

Huiselijk geweld is geweld dat wordt gepleegd in de privé-sfeer, waarin de relatie tussen slachtoffer en plegers centraal staat. De huiselijke kring bestaat daarbij uit (ex-)partners, gezins- en familieleden en huisvrienden. Huiselijk geweld kan de vorm aannemen van kindermishandeling en seksueel kindermisbruik (incest), partner- relatiegeweld en mishandeling en verwaarlozing van ouderen (Vink, 2006).

Dit factsheet bevat een actueel overzicht van de feitelijke gegevens over huiselijk geweld. De gegevens zijn afkomstig uit onderzoeken en officiële registraties.

Het begrip huiselijk geweld fungeert in Nederland als een paraplu-begrip voor een aantal verschillende uitingsvormen: fysiek, geestelijk en seksueel geweld gepleegd door iemand uit de huiselijke kring. Huiselijk geweld is de - eigenlijk incorrecte - vertaling van het engels/ Amerikaanse begrip 'domestic violence' en is als term eind jaren '90 van de vorige eeuw in Nederland geïntroduceerd. In het Angelsaksische taalgebied wordt onder domestic violence vrouwenmishandeling verstaan. Met het begrip 'seksueel geweld' wordt geweld bedoeld waarbij iemand gedwongen seksuele handelingen moet ondergaan of doen. Soms is seksueel geweld een vorm van huiselijk geweld (denk bijvoorbeeld aan incest). Seksueel geweld wordt ook in een aparte factsheet beschreven.

1. Wat is huiselijk geweld

Huiselijk geweld is geweld dat in de privé-sfeer plaatsvindt, gepleegd door partners, ouders, kinderen, andere familieleden en huisvrienden. Vormen van huiselijk geweld zijn: partnermishandeling (met name van mannen tegen hun vrouwelijke (ex-)partner), kindermishandeling en mishandeling van ouderen in de familiesfeer of huiselijke sfeer. Huiselijk geweld kan fysiek, seksueel en geestelijk geweld zijn. Andere termen: thuisgeweld of geweld achter de voordeur.

Kenmerken van huiselijk geweld

- Er is altijd sprake van een machtsverschil tussen de dader en het slachtoffer. Bijvoorbeeld tussen man en vrouw of tussen ouders en kind.
- Daders kiezen de meest kwetsbare slachtoffers.

Risicofactoren van relationeel geweld zijn

- een laag zelfbeeld/weinig zelfvertrouwen
- lage sociaal-economische status
- overmatig alcohol- en drugsgebruik
- relationele factoren, bijvoorbeeld slechte communicatie, snelle relatievorming
- opgroeien in een gezin waarin gebrek is aan aandacht
- opgroeien in een gezin waarin mishandeling en verwaarlozing spelen (Van Schaik 2005, Mastenbroek 1995)

Vormen van huiselijk geweld

- fysiek geweld (slaan, schoppen, door elkaar schudden)
- seksueel geweld (verkrachting binnen relatie of seksuele kindermishandeling)
- psychisch geweld (vermederen, schelden)
- verwaarlozing
- schending van rechten (bijvoorbeeld beperking van bewegingsmogelijkheden)
- opsluiting
- belaging ('stalking')

2. Geweld in partnerrelaties

Geweld in relaties kent meestal een geleidelijke opbouw. Aan het begin worden geweld-dadige relaties gekenmerkt door controlerend gedrag, jaloezie, extreem veel aandacht voor het doen en laten van de ander en een zeer snelle relatievorming. Duidelijk is dat de angst voor onafhankelijkheid van het slachtoffer en de angst voor kwetsbaarheid en afhankelijkheid van de dader op elkaar ingrijpen: de dader gaat macht uitoefenen via geweld, het slachtoffer is erg afhankelijk (Mastenbroek 1995).

Meestal is de dader een man en het slachtoffer een vrouw, maar ook andersom komt voor. Ook is bekend dat huiselijk geweld voorkomt in homoseksuele en lesbische relaties.

Cijfers partnergeweld

Het onderzoek naar de prevalentie van huiselijk geweld dat in 1997 is uitgevoerd (van Dijk et al) levert cijfers op voor alle vormen van huiselijk geweld. Als we alleen kijken naar geweld door de (ex-)partner dan heeft 12% van de bevolking (1 op de 8 Nederlanders) hiermee ooit te maken gehad. Bij 80% ging het daarbij om feitelijk geweld en niet (alleen) de dreiging ermee. 3,9% van de bevolking is slachtoffer geworden van partnergeweld in de vijf jaar die voorafgingen aan het onderzoek.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat mannen en vrouwen in vrijwel gelijke mate slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld in brede zin. Vrouwen zijn echter ruim twee keer zo vaak slachtoffer van partnergeweld dan mannen: 16% van de vrouwen tegenover 7% van de mannen.

Cijfers huiselijk geweld

Uit dezelfde steekproef blijkt dat 45% van alle vrouwen en mannen tussen de achttien en zeventig jaar ooit slachtoffer is geweest van huiselijk geweld, als kind, partner of ouder. Meer dan 10% was/is wettelijk slachtoffer. 10% is aangerakt met ongewenste seksuele bedoeelingen, 8% is gedwongen tot seksuele handelingen en 4% is verkracht.

- Ieder jaar worden:
- 160.000 vrouwen het slachtoffer van een lichte vorm van lichamelijk en seksueel geweld
 - 30.000 vrouwen het slachtoffer van ernstig lichamelijk en seksueel geweld
 - 17.000 vrouwen het slachtoffer van zeer ernstig geweld

Soms is het geweld zo ernstig of bedreigend dat vrouwen niets anders rest dan te vluchten, eventueel met hun kinderen. In 2001 meldden 33.166 vrouwen zich bij een instelling voor vrouwenopvang.

De cijfers over het aantal vrouwen dat overlijdt aan de gevolgen van gewelddadige handelingen tussen partners lopen uiteen. Naar schatting gaat het om zestig tot tachtig vrouwen per jaar. (Factsheet Gezinsgeweld, MHB 2000, WODC 2001).

Duidelijk is dat ook mannen slachtoffer van relatiegeweld kunnen worden. Het blijkt dat het voor mannen moeilijker is om hulp in te roepen en dat het geweld door professionals minder wordt gesignaleerd, omdat die er minder alert op zijn. Uit onderzoek van Van Dijk e.a. blijkt dat mannen even vaak als vrouwen ooit in hun leven slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld (inclusief kindermishandeling). Wel blijkt uit het onderzoek dat tegen vrouwen in het algemeen meer frequent en ernstiger geweld wordt gebruikt dan tegen mannen. Vrouwen en meisjes worden vooral slachtoffer van seksueel geweld, jongens worden vaker het slachtoffer van fysieke kindermishandeling.

Aangiften en meldingen

Op 5 november 2003 heeft de politie in heel Nederland alle meldingen en aangiften van huiselijk geweld geregistreerd. Dat leverde 336 gevallen op, waaronder acht verkrachtingen en twee pogingen tot doodslag. Ongerekend is dat ongeveer honderdduizend per jaar. Als 5 november een representatieve dag was, is het aantal slachtoffers jaarlijks hoger dan tot nu toe wordt aangenomen. In 2004 is de politie begonnen met de landelijke registratie van aard, omvang en achtergronden van huiselijk geweld.

In 2004 werden er 56.335 incidenten gemeld, het jaar daarna 57.421 en in 2006 zijn in totaal in alle politieregio's in Nederland 63.131 incidenten huiselijk geweld geregistreerd. Naar schatting wordt 10-12% van de incidenten bij de politie gemeld, dus de daadwerkelijke omvang is vele malen groter.

Vormen van huiselijk geweld	2004	2005	2006
Lichamelijk (vooral mishandeling)	35,9	41,1	56,7
Psychisch (relatieproblemen)	46,5	34,6	14,8
Seksueel (dijna 40% minderjarigen)	3,3	3,7	4,3
Belaging	3,3	3,9	4,0
Bedreiging	11,0	16,7	20,2

3. Huishelijk geweld tegen kinderen

Uit de profielanalyse van slachtoffers uit 2006 blijkt dat 84% van het vrouwelijke geslacht is. Van de 16% mannen is het grootste deel slachtoffer in een homoseksuele relatie. Hiermee blijft huishelijk geweld toch vooral een genderprobleem. De meeste slachtoffers (54,2%) zijn tussen de 25 en 45 jaar. Bij seksueel geweld is ruim 15% van de slachtoffers tussen de 0 en 12 jaar en 36% tussen de 12 en 18 jaar.

Uit onderzoek onder professionals verricht door de Leidse Universiteit blijkt dat in 2005 107.200 kinderen tussen de 0 en 17 jaar slachtoffer waren van kindermishandeling (Ulzerdoorn, 2007). Onderzoek door de Vrije Universiteit van Amsterdam onder scholieren tussen de 12 en 16 jaar, leidt tot een schatting van 160.700 kinderen die slachtoffer zijn (geweest) (Lamers-Winkelman, 2007). Naar schatting overlijden ongeveer 40 tot 80 kinderen aan de gevolgen van kindermishandeling.

4 tot 11% van de kinderen tot tien jaar is ooit slachtoffer geweest van lichamelijk geweld, 1 tot 3% is slachtoffer geweest van seksueel geweld (Van Dijk, 1997). Van alle tieners tussen tien en twintig jaar heeft 8% te maken gehad met seksueel geweld.

In 2007 is er 50.575 keer contact opgenomen met een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) om vermoedens van kindermishandeling te melden. Er is sprake van een stijging van 21% ten opzichte van 2006.

Kindermishandeling is een verzamelterm. Het AMK onderscheidt de in de tabel genoemde vormen. Vaak is er sprake van een combinatie van vormen en worden per incident meerdere vormen geregistreerd. De totaalpercentages zijn daardoor hoger dan 100%.

Aard van de mishandeling (in procenten)

	Adviezen	Consulten	Meldingen
Lichamelijke mishandeling	15,5	20,2	16,8
Lichamelijke verwaarlozing	9	13,6	16,7
Psychisch geweld	14,6	17,7	18,2
Affectieve verwaarlozing	24,1	28,2	18,2
Seksueel misbruik	9,5	15,4	6,0
Getuige van geweld in gezin	18,0	14,3	38,8
Münchenhausen-by-proxy	0,4	1,0	0,3
Overig	24,3	25,3	17,7
Totaal	115,4	135,7	132,7

Registratiecijfers Adviezen en Meldingen over Kindermishandeling in 2005, AMK

Seksueel misbruik

Kinderen worden meestal slachtoffer van seksueel misbruik door bekenden, zoals broers, ooms, (stief)vaders of de oppas. In hooguit 20% van de gevallen gaat het om een onbekende dader (Van Outsem 1992). Misbruik komt voor in verschillende situaties: op school, bij de sport, in het buurthuis, door een hulpverlener, door vrienden van de ouders, door eigen vriendjes, door pastores, of bijvoorbeeld door leerkrachten. De band die kinderen hebben met de dader maakt het voor hen niet makkelijk om erover te vertellen. Bovendien herkennen vooral jongere kinderen niet wat er gebeurt, omdat zij nog weinig weten over seksualiteit. Veelal legt de dader druk op hen om er niet over te vertellen ('dit is ons geheim').

Misbruik door familieleden (incest) gaat vaak samen met een patroon van verwaarlozing en fysiek geweld en duurt vaak langere tijd. In deze gezinnen heersen niet per se afwijkende normen en waarden. Gemiddeld gezien is er ook geen sprake van een lager sociaal-economische positie. Wel is er een sfeer van verwaarlozing, gebrek aan koestering en van problematische verhoudingen in het gezin. Persoonlijke problemen van de ouders en affectieve verwaarlozing van de kinderen vormen de belangrijkste gezinsachtergrond (Draijer 1988).

Cijfers misbruik van meisjes en jongens

Er zijn geen recente cijfers beschikbaar van seksueel misbruik van kinderen. Uit onderzoek uit 1988 blijkt dat 15,6% van de meisjes voor haar zestiende jaar een of meer ervaringen heeft met misbruik door verwanten. Het gaat om één op de zes à zeven vrouwen in Nederland. De gemiddelde leeftijd waarop het misbruik begint, is 11,4 jaar. 42,5% van het misbruik vindt plaats binnen het kerngezin. De daders zijn in 18,8% van de gevallen de vader of een vaderfiguur, 25,4% is een broer, 25,4% is een oom. Verder betreft het grootvaders, neven, zwagers en huisgenoten (Draijer 1988).

In een recente representatieve Australische bevolkingsstudie uit 2003 bleek dat 33,6% van de vrouwen voor hun zestiende lichte vormen van seksueel misbruik had meegemaakt (zonder penetratie) en 12% ernstige vormen (met penetratie) (Van Oosten en Höing, 2004).

Hoewel jongens in Nederland precies ervaring hebben met seksueel misbruik is niet bekend. De geschatte percentages lopen uiteen van 9 tot 20% (Van den Broek, 1991). Buitenlandse studies tonen aan dat 3 tot 9% van de jongens seksueel misbruikervaringen kent, meestal gepleegd door mannen buiten de familiekring (Frenken, 2002). Duidelijk is wel dat het seksueel misbruik van jongens qua omvang kleiner is dan dat van meisjes maar dat jongens meer risico lopen dan men geneigd is aan te nemen. Van alle misbrukte kinderen is een kwart jongen (Van Outsem, 1992).

De eerder genoemde Australische bevolkingsstudie meldde dat 16% van de mannelijke respondenten voor hun zestiende minder ernstige vormen van seksueel geweld had meegemaakt, en 4% ernstige vormen (Van Oosten en Höing, 2004).

Kinderen als getuige

In 2006 is bij de derde landelijke meting van huiselijk geweld op basis van de politiecijfers een verdiepend onderzoek uitgevoerd op een steekproef van 1000 incidenten. Hieruit blijkt dat er ten tijde van het huiselijk geweldincident in 57,8% sprake is van een gezinssituatie met kinderen tot 18 jaar. Daarbij gaat het veelal om jonge kinderen. Bij ruim een kwart van de incidenten zijn kinderen daadwerkelijk getuige geweest van het geweld. Meer dan 7% van de kinderen is zelf slachtoffer van huiselijk geweld, meestal seksueel. Geëxtrapoleerd naar de 63.131 geregistreerde incidenten -naar schatting wordt 10-12% door de politie geregistreerd- betekent dit dat in 2006 naar schatting 15.340 kinderen tot 18 jaar getuige zijn geweest en dat 4.880 kinderen daadwerkelijk slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld.

In 2001 heeft Sietseke Dijkstra een verkenmend onderzoek gedaan naar de gevolgen die huiselijk geweld heeft voor kinderen die er getuige van zijn (maar niet zelf worden mishandeld). Kinderen die getuige zijn kunnen last krijgen van problemen als depressie, plotselinge gedragsverandering, terugtrekken, concentratieverlies, baldadigheid, angst en boosheid. Bij jongens lijkt blootstelling aan geweld vaker tot externaliserend en agressief gedrag te leiden dan bij meisjes. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders, lopen een grotere kans later zelf slachtoffer of dader te worden als zij liefdesrelaties aangaan.

4. Huiselijk geweld tegen ouders

Ouderermishandeling komt voor in gezins- en familierelaties, maar ook in relaties met beroepskrachten. Vaak zijn de mishandelingen moedwillig en weten ouders goed wat ze doen. Onder mishandeling van een ouder persoon wordt behalve eerder genoemde vormen ook financiële uitbuiting verstaan. Vaak is het slachtoffer geheel of gedeeltelijk afhankelijk van degene die mishandelt. Ze handelen bijvoorbeeld uit financieel gewin, desinteresse of wraak. Soms is de mishandeling het gevolg van overbelasting van de mantelzorger. Dit noemen we 'ontspoorde zorg'.

In 1996 is het eerste grootschalige onderzoek uitgevoerd naar aard en omvang van ouderermishandeling. Uit dit onderzoek bleek dat 5,5% van de (zelfstandig wonende) bevolking van 65 jaar en ouder slachtoffer is - 6 - geweest van enigerlei vorm van mishandeling. Een grootschalige provinciale enquête onder ouders door de GGD Flevoland in 2000 geeft de meest recente en representatieve cijfers van ouderermishandeling (door zowel bekenden als onbekenden) van de afgelopen jaren. 5,5% van de ouders van 55 jaar en ouder blijkt zich wel eens bedreigd te hebben gevoeld.

Emotionele mishandeling wordt in dit onderzoek door 5,4% van de ondervraagde ouders gemeld, terwijl 0,7 % en 0,1 % rapporteert lichamelijk, respectievelijk seksueel mishandeld te zijn. De fragmentarische beschikbaarheid van lokale en regionale cijfers over ouderermishandeling en zelfs de volstrekte afwezigheid van recente landelijke cijfers heeft tot gevolg dat de exacte omvang van ouderermishandeling niet vast te stellen is.

Culturele opvattingen en waarden zijn van grote invloed op de betekenis die mensen aan hun ervaringen meegeven. Als een vrouw is opgegroeid met de boodschap 'je moet je man gehoorzamen' en na mishandeling van haar familie te horen krijgt dat ze beter haar best moet doen, zal zij het geweld anders beleven dan een vrouw die is opgegroeid met de boodschap dat mishandeling nooit mag. Er zijn grote verschillen in

5. Huiselijk geweld onder allochtonen

opvattingen over wat geoorloofd en wat ontoelaatbaar is als het gaat om geweld tussen mannen en vrouwen en tussen ouders en kinderen. Het slaan van vrouwen is in sommige culturen geoorloofd. Seks tegen de zin van de partner, kan ervaren worden als een huwelijkse plicht. In Nederland is gedwongen seks in het huwelijk pas sinds 1991 strafbaar. Duidelijk is dat cultuurspecifieke kenmerken van groot belang zijn, zowel in de uitingsvormen van huiselijk geweld als in het in stand houden van het taboe op het ermee naar buiten treden.

Cijfers huiselijk geweld allochtonen

24% van de allochtonen is ooit slachtoffer geweest van huiselijk geweld (Van Dijk et al, 2002). Dit percentage is veel lager dan uit onderzoek onder autochtonen blijkt (45%). De onderzoekers hebben echter aanwijzingen voor onderrapportage. Uit het onderzoek blijkt verder dat er grote verschillen zijn tussen de vier allochtonen groepen. Zo heeft 41% van de Antilliaanse en Arubaanse ondervraagden aangegeven slachtoffer te zijn van huiselijk geweld tegen 14% van de Marokkanen. Van de Surinaamse respondenten geeft 28% aan slachtoffer te zijn van huiselijk geweld, onder Turkse respondenten is dit percentage 21%.

Slachtofferschap van huiselijk geweld per vorm en per geslacht naar etniciteit (in percentages)

	Allochtonen		Autochtonen	
	m	v	m	v
huiselijk geweld	21	27	24	43
fysiek	18	22	20	35
geestelijk	14	21	17	26
seksueel	3	8	5	13
				30
				21

Bron: Van Dijk et al, 2002

Wanneer we kijken naar de verschillende vormen van huiselijk geweld, valt op dat alle vormen onder allochtonen minder vaak worden genoemd dan onder autochtonen. De sterkste verschillen vinden we bij Turken en Marokkanen, gevolgd door Surinamers en Antillianen en Arubanen. Voor alle groepen geldt echter dat het gerapporteerde seksueel geweld op een beduidend lager niveau ligt dan in het onderzoek onder autochtonen.

Wat verder opvalt, is dat het erop lijkt dat de groep allochtonen die geweld rapporteert, melding maakt van langduriger en ernstiger geweld dan de autochtone groep (Van Dijk et al, 2002).

In totaal zegt 24% van de allochtone respondenten ooit slachtoffer te zijn geweest van huiselijk geweld. Bij 20% van deze respondenten maakte tenminste één fysieke vorm van geweld (bijvoorbeeld slaan) deel uit van dit geweld. Van alle mannelijke allochtone respondenten geeft 21% aan ooit slachtoffer te zijn geweest van huiselijk geweld. Bij 18% van de mannelijke allochtone respondenten maakte tenminste één

**Slachtofferschap van huiselijk geweld per vorm en per geslacht
(in percentages)**

	Antillianen		Marokkanen		Surinamers		Turken	
	m	v	m	v	m	v	m	v
Arubanen								
huiselijk geweld	41	40	10	20	26	29	20	23
fysiek	31	36	6	16	26	27	16	15
geestelijk	24	25	5	17	16	22	15	19
seksueel	9	15	2	4	2	10	2	5

Bron: Van Dijk et al, 2002

fysiek vooral deel uit van dit geweld. Iemand die zowel slachtoffer is van fysiek, geestelijk als seksueel geweld telt drie keer mee in deze tabel.

Voor het eerst valt bij het landelijke politiecijferonderzoek naar huiselijk geweld over 2006 iets te zeggen over ethniciteit omdat het geboorteland van het slachtoffer is vastgelegd. Dit geeft een voorzichtige indicatie van de ethniciteit. Ruim 25% is elders geboren in vooral niet-Europese landen. In een klein aantal gevallen rapporteren de analisten een vermoeden van eergerelateerd geweld.

Eergerelateerd geweld

Bij eergerelateerd geweld gaat het om geestelijk of fysiek geweld gepleegd in reactie op (dreiging van) schending van de eer. Er zijn drie kenmerken: ten eerste moet er sprake zijn geweest van (vermeend) seksueel contact. Ten tweede moet dit bekend zijn buiten de familie. Als derde moet er geen vredelievende oplossing mogelijk zijn (zoals een huwelijk). Kenmerkend voor eerwraak is verder dat het een familiebesluit is, geen individueel besluit van een vader of broer. Ondanks het feit dat er een aantal onderzoeken is gedaan op het gebied van eergerelateerd geweld in Nederland, zijn er geen exacte cijfers beschikbaar. Ieder jaar zijn er enkele duidelijke gevallen van eermoord, maar er zijn vaker gevallen waarin mogelijk sprake is van eergerelateerd geweld. Huiselijk geweld kan een vorm van eergerelateerd geweld zijn.

Eergerelateerd geweld en eermoord komen voor onder bepaalde culturele groepen migranten, asielzoekers en vluchtelingen. Vrouwen zijn niet alleen slachtoffer, maar spelen zelf een - soms belangrijke – rol bij het instandhouden of zelfs organiseren van eerwraak.

Geweld tegen asielzoekers/vluchtelingen

Uit een verkennend onderzoek (Brouns e.a., 2003) bleek dat vrouwen en meisjes in asielzoekerscentra regelmatig slachtoffer zijn van geweld door familieleden of medebewoners. Stress als gevolg van de ervaringen in het thuisland en van de onzekerheid

6. Plegers van huiselijk geweld

met betrekking tot de toekomst, het gedwongen samenwonen van meerdere personen in een beperkte ruimte en het ontbreken van voldoende toezicht en veiligheidsmaatregelen zijn factoren die het gebruik van geweld in de hand werken. Vooral incidenten van pesterijen en opdringerig seksueel gedrag werden gemeld. Ernstige vormen (mishandeling, verkrachting en gedwongen prostitutie) kwamen minder voor, maar zijn zeker aanwezig. Met name minderjarige vrouwelijke asielzoekers zijn kwetsbaar voor seksueel geweld.

Er is een aantal wetenschappelijke benaderingen dat erop gericht is partnergeweld beter te begrijpen en zo een doeltreffende hulpverlening mogelijk te maken. Vooral Römken (1992) en Dutton, Golant en Pijnaker (2000) bieden een goed overzicht van typeringen van plegers.

Waarom plegen daders geweld?

Er zijn vele factoren die kunnen leiden tot het ontstaan en voortduren van geweldadig gedrag in relaties (Van Outsem en Van Oosten, De Aanpak, juni 2001):

- Biologische / aangeboren factoren
- Maatschappelijke en (sub)culturele factoren
- Relationale factoren
- Individuele factoren

Vanuit de sociologische benadering wordt partnergeweld verklaard vanuit het gezin als sociale groep. Leden van de groep nemen verschillende posities in en hebben verschillende belangen. Daaruit ontstaan conflicten die soms met geweld worden opgelost.

Vanuit de sociale leertheorie veronderstelt men dat geweld van generatie op generatie wordt overgedragen. Kinderen krijgen het gewelddadige gedrag als het ware aan geleerd. Zo belandt het gezin uiteindelijk in een vicieuze cirkel van geweld. Dutton plaatst hierbij kanttekeningen. Lang niet iedereen die geweld in de thuissituatie heeft meegemaakt gebruikt ook zelf geweld.

Pathologische benaderingen stellen dat geweld voortvloeit uit enerzijds medisch-fysiologische stoornissen, anderzijds uit psychopathologische oorzaken. Geweld heeft dan dus een neurologische oorzaak.

Kanttekening hierbij is dat geweld dan niet alleen in de intieme sfeer zou voor moeten komen. Bovendien blijkt het mogelijk partnergeweld te stoppen.

De feministische benaderingen richten zich niet op het individu maar op de maatschappij. Mannen wordt geleerd om de baas te zijn, vrouwen om ondergeschikt te zijn. Deze mannelijke dominantie legitimeert het geweld door mannen. Huiselijk geweld komt echter ook voor in homoseksuele en lesbische relaties.

Dutton en Golant zoeken een aanvullende verklaring in de psychologie en meer in het bijzonder in het bestaan van jeugdtrauma's. Het ontbreken van eigenwaarde, van een evenwichtige moederbinding en geweldvoorbeelden in de omgeving dragen bij aan de ontwikkeling van een gewelddadige persoonlijkheid.

Er is niet één verklaringsmodel. Het allerbelangrijkst zijn de machtsdynamiek en de escalatie van conflicten in de relatie. Dat geldt voor alle vormen van huiselijk geweld.

Vrouwelijke daders

Tot nu toe is er in Nederland bijzonder weinig bekend over geweld door vrouwen. Van de plegers van door de politie in 2006 geregistreerd huiselijk geweld is ruim 9% vrouw. Op basis van Amerikaanse statistieken kan worden geconcludeerd dat vrouwen slechts voor een klein deel verantwoordelijk zijn voor het huiselijk geweld. Op basis van eveneens Amerikaanse statistieken komen anderen tot geheel andere conclusies. Vrouwen zijn in ieder geval ook vaak dader van fysieke kindermishandeling. Dat geldt ook voor vormen van relatiegeweld met een lagere intensiteit.

Conclusie

Agressief gedrag in relaties is niet eenvoudig en eenduidig te verklaren. Men moet rekening houden met verschillende aspecten: zowel individuele, relationele als maatschappelijke factoren spelen hun rol. Dit heeft consequenties voor de preventie en hulpverlening.

7. Gevolgen van huiselijk geweld

Slachtoffers van geweld kunnen zowel op fysiek, seksueel als op emotioneel gebied klachten ontwikkelen. In het algemeen is vastgesteld dat de levenskwaliteit daalt naarmate er meer geweldvormen werden ondervonden. De toename van de ernst en van de duur van het geweld leidt tot een verdere afname van de levenskwaliteit. Slachtoffers ervaren in de eerste plaats directe fysieke aandoeningen. Soms schamen slachtoffers zich over het geweld en het fysieke letsel en trekken zich terug uit het sociale leven. Daardoor wordt het moeilijker om steun te vinden in de sociale omgeving. Psychische klachten manifesteren zich vooral wanneer het geweld niet stopt en er geen zicht is op verbetering van de situatie. Gevoelens van schaamte en schuld versterken het isolement.

Mogelijke gevolgen van huiselijk geweld

Psychisch

- angsten
- depressies
- minderwaardigheidsgevoelens
- psychiatrische problemen, zoals DIS (Dissociatieve Identiteits Stoornis)
- relatieproblemen en seksuele problemen
- suïcide(pogingen)

Psychosomatisch

- hoofdpijn
- buikpijn
- hyperventilatie
- eetproblemen
- verslavingen
- slechte nachtrust

Somatisch

- breuken
- verwondingen
- miskraam

Kosten van huiselijk geweld

De kosten als gevolg van huiselijk geweld zijn drieërlei: de kosten voor het gebruik van (officiële) diensten (politie, justitie, gezondheidszorg, opvang e.d.), de kosten die ontstaan door het verzuim (productieverlies) en tenslotte de kosten van het menselijk lijden. Voor alle drie de kostensoorten is het lastig de werkelijke kosten boven water te krijgen. Dat is met name voor de laatste het geval.

Op basis van verzamelde gegevens (schaars en deels verouderd) in 1997 in Nederland kwam men tot de slotsom dat ernstig fysiek geweld van mannen tegen hun vrouwelijke (ex-)partner de samenleving naar schatting ruim 332 miljoen gulden per jaar kost (Korf, 1997). Het gaat hier dan alleen om de eerste kostenpost. Met de prijsstijgingen sinds die tijd zou dat in 2008 neerkomen op zo'n 271 miljoen euro. Sociale zekerheid en ziekteverzuim vormden de grootste kostenpost (165,9 miljoen gulden per jaar / geïndexeerd nu 135 miljoen euro) gevolgd door politie en justitie (72,8 miljoen / geïndexeerd nu 60 miljoen euro). Opvang in blijf-van-mijn-lijf en andere opvanghuizen kost jaarlijks naar schatting 60 miljoen gulden (geïndexeerd bijna 50 miljoen euro), overige psycho-sociale begeleiding 18,4 miljoen gulden (geïndexeerd bijna 15 miljoen euro), en medische zorg 15,5 miljoen gulden(geïndexeerd bijna 13 miljoen euro).

In een onderzoek in Engeland en Wales (Walby, 2004) naar de kosten van huiselijk geweld werden het verlies aan productiviteit en van het menselijk lijden wel in de berekening meegenomen en kwam men uit op zo'n stordige € 28,6 miljard. Gebruik van diensten bedroeg zo'n € 3,9 miljard, het verlies aan productiviteit bedroeg ongeveer € 2,8 miljard en de "Human cost – pain and suffering" werd geschat op € 21,9 miljard. Daarmee werden de kosten per inwoner geschat op zo'n 550 euro.

8. Hulpverlening bij huiselijk geweld

Huiselijk geweld is eerst door vrouwenbewegingen aan de orde gesteld. De aandacht richtte zich in het begin vooral op de slachtoffers (vrouwen en hun kinderen). Vanuit het idee dat geweld alleen kan stoppen als de dader zelf verandert, wordt in de jaren tachtig en negentig de daderhulpverlening ontwikkeld. Met een vrijwillig, drang- of dwangkarakter, al of niet in samenwerking met justitie. Langzaam maar zeker komt (ook in de vrouwenopvanghuizen) een verschuiving op gang van een individuele naar een relationele benadering of familiebenadering. In de aanpak van huiselijk geweld wordt nadrukkelijk gestreefd naar een integrale aanpak die alle betrokkenen, ook plegers, zo veel mogelijk naar de hulpverlening leidt, het zogenaamde meersporrenbeleid. Huiselijk geweld vergt meer dan hulpverlening voor alle betrokkenen, namelijk een samenhangende gestructureerde aanpak. Dit staat bekend als een systeemgerichte of systemische benadering. Dit veronderstelt dat alle direct betrokkenen hulp krijgen die onderling samenhangt en op elkaar is afgestemd. Het probleem van huiselijk geweld ontstaat in een bestaande relatie en vaak zijn alle partijen nodig om het probleem effectief aan te pakken. De bijzondere, precarier positie van kinderen als getuigen van dat geweld is daarmee ook in beeld gekomen. Het veronderstelt ook dat de inhoudelijke aanpak van de hulp, zowel qua methodiek als qua timing, op elkaar is afgestemd.

Hulpverlening aan slachtoffers

Huiselijk en seksueel geweld zijn een schokkende ervaring. Slachtoffers dragen de gevolgen vaak jaren met zich mee. Om deze gevolgen draaglijk te maken en te han-

teren, hebben veel mensen baat bij hulpverlening. De behoefte aan hulp, opvang en advies varieert per ervaring en per persoon. Sommigen willen alleen het verhaal een keer kwijt, bij anderen is het belangrijk om in een therapie of samen met lotgenoten ervaringen te verwerken. Soms wil een slachtoffer aangifte doen bij de politie, soms niet. Het hulpaanbod moet daarom afgestemd zijn op de verschillende behoeften. De hulp kan gericht zijn op: het stoppen van het geweld, het beperken en herstellen van de gevolgen van ervaringen, en het draaglijk maken van blijvende of langdurige gevolgen van ervaring met het geweld.

Voor mannelijke slachtoffers van huiselijk geweld bestaat weinig hulpverlening. Van de hulp die wel geboden wordt is niet duidelijk of deze aansluit op de behoeften van deze doelgroep (Batterink, 2008)

De in 2004 door de overheid gestarte stimuleringsregeling Advies- en steunpunten huiselijk geweld (ASHG) heeft in 2008 geresulteerd in een vrijwel landelijk dekkend netwerk van Advies- en steunpunten huiselijk geweld (Vink, 2008). De Advies- en steunpunten zijn voor alle betrokkenen bij huiselijk geweld het eerste aanspreekpunt. Zij bieden een luisterend oor, adviseren over de mogelijke acties en verwijzen door naar professionele hulp. In eerste instantie is de hulp gericht op het stoppen van geweld. Welke professionele hulp geboden wordt is afhankelijk van de situatie (zijn er bijvoorbeeld kinderen bij betrokken?) en van de wensen van het slachtoffer (de relatie al dan niet voortzetten?). Hulp wordt geboden door bijvoorbeeld het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW), GGZ-instellingen en Bureaus Slachtofferhulp. Vrouwenopvanghuizen bieden een veilig verblijf en begeleiding aan slachtoffers en hun kinderen. Een evaluatie in 2008 gaf nog een aantal knelpunten te zien bijvoorbeeld in de capaciteit voor de bemensing van front- en backoffice en de samenwerking in de keten van hulpverlening.

Hulpverlening aan kinderen als getuige of slachtoffer van huiselijk geweld

Wanneer iemand op basis van signalen problemen in een gezin vermoedt dan kan deze advies vragen of dit melden bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Bij een melding aan het AMK neemt het AMK de verantwoordelijkheid voor de aanpak van de (vermoedelijke) mishandelingssituatie over. Het AMK biedt zelf geen hulp, maar onderzoekt wat er aan de hand is en welke hulp in gang gezet moet worden om de mishandeling te laten stoppen. Indien nodig draagt het AMK het gezin over aan een instelling voor (jeugd)hulpverlening, volwassenzorg of de Raad voor de Kinderbescherming.

Als duidelijk is welke problemen er in het gezin zijn kan hulpverlening in gang gezet worden. In 2004 inventariseerde NIZW Jeugd welk beschreven hulpaanbod voor mishandelde kinderen en hun ouders in Nederland beschikbaar is (Berger et al. 2004). Uit deze inventarisatie blijkt dat er weinig gespecialiseerd aanbod is. Vooral bij mishandeling en verwaarlozing wordt veel algemeen aanbod ingezet. Voor de hulp aan kinderen gaat het dan om vormen van traumaverwerking en speltherapie. Daarnaast zijn er veel vormen van intensieve hulp in de thuis situatie. Voor hulp na seksueel misbruik zijn wel een aantal specifieke interventies. Er bestaat groepsaanbod voor misbruikte kinderen, bijvoorbeeld incestverwerkingsgroepen. Verder bestaat er een uitgewerkte interventie

voor misbruikte kinderen en hun niet-misbrukende ouder(s), de Horizontmethodek (Lamers-Winkelman, 2000).

Als de samenhangende ketenaanpak optimaal functioneert is er specifieke aandacht voor kinderen als getuige. Kinderen vragen vaak niet zelf om hulp en dienen dus actief benaderd te worden. Vanaf 2002 zijn verschillende nieuwe programma's gestart en worden bestaande programma's aangepast voor andere doelgroepen. In een aantal regio's in Nederland is een zogenaamd 'Kindspoor' van start gegaan, gericht op het vroegtijdig signaleren van kinderen die getuige – of slachtoffer – zijn van thuisgeweld en deze vervolgens door te verwijzen voor passende hulp.

Kindspoor wordt op steeds meer plaatsen geïmplementeerd. Verder zijn er meerdere psycho-educatieve en behandelprogramma's ontwikkeld, bijvoorbeeld Let op de Kleintjes, Kamil en therapiegroepen in de jeugdhulpverlening. In het ideale geval is het hulpaanbod zowel kind- als systeemgericht, dat wil zeggen dat het zich richt op het kind, de ouders en alle direct betrokkenen.

Hulpverlening aan plegers

Voor plegers van partnergeweld is er een aanbod van ambulante hulpverlening in vrijwillig of (semi-) verplicht/vrijwillig kader. Indien er sprake is van een strafrechtelijke aanpak vindt het aanbod in een justitieel kader (gedwongen) plaats.

- behandeling binnen een vrijwillig kader: op eigen initiatief of op verwijzing van huisarts of andere hulpverleningsinstantie (aanbieders zijn o.a. GGz, AMW, Legger des Hells en speciale projecten, bijvoorbeeld vaderhulpverlening politie Utrecht).
- behandeling binnen semi-vrijwillig kader: aanmelding en aanvang behandeling voordat deze verplicht is opgelegd (drang), vaak met de reclassering als toezicht-houder (aanbod o.a. de reclassering).
- behandeling door de rechter verplicht gesteld (aanbod met name door de FPI's als De Waag, De Tender, Kairos, De Omslag e.d.)

De gedwongen hulpverlening voor plegers van partnergeweld wordt voornamelijk geleverd door de ambulante forensische psychiatrie. Daarnaast bestaat op diverse plaatsen vanuit regionale of lokale samenwerkingsverbanden een aanbod op vrijwillige basis voor plegers van huiselijk geweld. Deze projecten worden vaak in samenwerking met de ambulante forensische psychiatrie en de reclassering uitgevoerd. Er is in de afgelopen jaren een groei geweest van het behandelaanbod voor plegers van huiselijk geweld.

Op enkele plaatsen vindt geprotocolleerde behandeling plaats. In de GGz worden individuele en systemische behandelingen het meest toegepast. Forensisch psychiatrische instellingen hebben zowel een groepsgericht als individueel aanbod. Daarbij wordt overwegend cognitieve gedrags therapie ingezet (Plemper, 2004). Zo behandelt De Waag daders bij voorkur in groepsbehandeling uitgaande van cognitief gedragsmatige principes (Horn et al., 2006).

Drop-out, effectiviteit en recidive

De motivatie om zelf hulp te vragen, is bij behandeling van plegers van huiselijk geweld niet vanzelfsprekend. Een stok achter de deur, zoals voorwaardelijke veroordeling, bevordert deelname aan en volhouden van de behandeling (Warmaar & Wegelin, 2003).

Uit een onderzoek bij De Waag bleek dat slechts 36% van de plegers de behandeling ook had afgerond. De drop-outs waren met name allochtonen, plegers in een (semi-) vrijwillig kader en daders / plegers waarbij ook sprake was van geweld buiten de deur en tenslotte daders met individuele behandeling (Horn et al., 2006).

Veen en de Ruiter concluderen op basis van de bestudering van de internationale literatuur dat de effectiviteit van behandelingen voor daders van relationeel geweld gering is en dat, ongeacht de behandelmethode, een groot percentage van de daders terugvalt (Ruiter & Veen, 2004, p.54).

In het eigen onderzoek van Horn e.a. bij de Waag bleek het recidive percentage voor behandelde daders van relationeel geweld wel sterk af te nemen (Horn et al., 2006).

Aantallen behandelde daders

Het aantal aanmeldingen is door de betere ketensamenwerking bijvoorbeeld bij De Waag vanaf 2001 verviervoudigd (Horn et al., ter publicatie aangeboden). Een tiental forensisch psychiatrische instellingen behandelden in 2003 zo'n 895 plegers van huiselijk geweld, een even groot aantal GGZ-instellingen 129 plegers (Plemper, 2004, p.20).

Waar kunnen betrokkenen bij huiselijk geweld naartoe?

Advies, ondersteuning en melding

- Advies- en steunpunten huiselijk geweld (in alle centrumgemeenten)(ASHG)
- Meldpunten Ouderenmishandeling
- Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK)
- Politie
- Telefonische hulpverlening
- Vertrouwenpersonen (op werk, in de sport) en alle andere instellingen waar een slachtoffer voor het eerst haar of zijn verhaal doet (bedrijfsvereniging, huisarts)

Eerste opvang

- Vrouwenopvang
- Bureaus Slachtofferhulp

Juridische hulp

- Bureaus Slachtofferhulp
- Politie
- Advocatuur (gespecialiseerde advocaten)
- Juridisch Loket

Ambulante hulp

- Maatschappelijk werk
- GGZ-instellingen (incl. Ambulante Forensische Psychiatrie)
- Bureaus Jeugdzorg
- Zelfstandig gevestigde therapeuten

Residentiele hulp

- Vrouwenopvang
- Psychiatrische instellingen
- Herstelingssoorten

9. Aanpak van huiselijk geweld anno 2008

Voor informatie en adressen:

www.huiselijkgeweld.nl
www.steunpunthuiselijkgeweld.nl
www.kindermishandeling.info
www.vilans.nl/ouderermishandeling

Beleid

In 2008 heeft het kabinet een nieuw Plan van aanpak Huiselijk geweld 'De volgende fase' voor de periode tot 2011. gelanceerd. Het plan sluit aan op het vorige programma 'Privé Geweld- Publieke Zaak' dat uitgevoerd is van 2002 tot 2008. Dat programma was vooral gericht op het tot stand brengen van een infrastructuur, bedoeld om de samenwerking op lokaal niveau te bevorderen. Het bevatte meer dan vijftig nieuwe maatregelen om de aanpak te verbeteren. In de lokale samenwerking vervulden de gemeenten een rol. De noodzakelijke infrastructuur is nu grotendeels gerealiseerd en het kabinet wil nu verdere stappen in de aanpak zetten. Centrale doelstelling van dit plan is het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld door het bevorderen van een doorlopende aanpak – van preventie en signaleren tot interveniëren - die alle doelgroepen bereikt en effectief is. Het plan werd door de Minister van Justitie aangeboden mede namens de Ministers voor Jeugd en Gezin, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, voor Wonen, Wijken en Integratie en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het nieuwe plan bevat o.a. maatregelen voor uitbreiding en verbetering van de kwaliteit van de (crisis)opvang en gezinsgerichte) hulpverlening, versterking van de Steunpunten huiselijk Geweld, speciale aandacht voor kinderen als getuige van huiselijk geweld, de invoering van de wet Tijdelijk Huisverbod en onder meer onderzoek naar de invoering van meldlicht en meldcodes

Binnen de aanpak van huiselijk geweld hebben centrumgemeenten de regierol en op dit moment is er veel aandacht voor de aanpak voor huiselijk geweld in het algemeen en kindermishandeling als specifieke vorm van huiselijk geweld. De aanpak huiselijk geweld loopt in de regio's al een aantal jaren en de komende tijd moet ook de Regionale Aanpak Kindermishandeling (RAAK-aanpak) een landelijke uitrol krijgen. Binnen deze aanpak worden in alle 35 centrumgemeenten Vrouwenopvang regiocoördinatoren RAAK aangesteld die als taak hebben de aanpak van kindermishandeling conform de uitgangspunten van de methode RAAK vorm te geven.

Publiekvoorlichting

In 2007 en 2008 is op radio en tv de publiekscampagne "Nu is het genoeg" gevoerd. Tegelijkertijd is er een landelijk meldnummer beschikbaar gekomen (0900 126 26 26) waarbij belers doorverbonden worden met het dichtstbijzijnde Steunpunt Huiselijk geweld en een speciale website voor de campagne gelanceerd (www.steunpunthuiselijkgeweld.nl). Deze publiekscampagne zal waarschijnlijk in de komende jaren herhaald worden en vanaf 2008 komt er ook een campagne rond kindermishandeling.

Politie en Justitie

In een rapport gebaseerd op de politiecijfers huiselijk geweld 2006 wordt nader ingegaan op de vraag hoe invulling wordt gegeven aan de aanpak van huiselijk geweld

c.q. de followup na een incident. Bij 38,4% van alle geregistreerde incidenten is in 2006 ook sprake van een aangifte. Dit percentage is aan de lage kant. Voor de aanpak van huiselijk geweld is een aangifte namelijk zeer belangrijk. Schokkend is het feit dat er bij relatief veel incidenten (22,9%) eigenlijk niet gesproken kan worden van een daadwerkelijke aanpak. Nog te vaak komt het voor dat de politie een half jaar later in hetzelfde gezin komt en dat er in de tussentijd niets is gebeurd. In het rapport worden aanbevelingen gedaan waaronder verbetering van de frontoffice van de politie en aandacht voor recidivisten en snelle systeemaanpak voor het hele gezin met bijzondere aandacht voor kinderen.

Bij politie en Openbaar Ministerie heeft men in de afgelopen jaren veel werk gemaakt van een andere aanpak van huiselijk geweld. Sinds 2003 is de aanwijzing van Openbaar Ministerie van kracht. Deze schrijft voor dat de politie de verdachte terstond aanhoudt indien sprake is van een redelijk vermoeden van schuld bij een heterdaadstitutie. Verder worden alle gegevens in een als 'huiselijk geweld' geoormerkt dossier vastgelegd. Het OM zal bewijsbare huiselijk geweld zaken in beginsel altijd vervolgen. Na een periode van 5 jaar is de aanwijzing in 2008 aangepast met o.a. aandacht voor het huisverbod. Voor kindermishandeling en eergevelaerd geweld komen aparte aanwijzingen. In het meerjarige programma 'Huiselijk Geweld' bij de politie wordt aandacht besteed aan deskundigheidsbevordering, eenduidige registratie, borging en samenwerking met de hele keten.

Op 1 januari 2009 wordt de Wet tijdelijk huisverbod van kracht. Het huisverbod houdt in dat een pleger van huiselijk geweld in beginsel tien dagen zijn of haar woning niet meer in mag en in die periode ook geen contact mag opnemen met de partner of de kinderen. Het huisverbod kan ook worden opgelegd bij kindermishandeling of een ernstig vermoeden daarvan. De maatregel biedt de mogelijkheid om in een noodsituatie te voorzien in een afkoelingsperiode waarbinnen de nodige hulpverlening op gang kan worden gebracht en escalatie kan worden voorkomen.

Systemgerichte aanpak

Bij die hulpverlening in het kader van de Wet tijdelijk huisverbod staat een systeemgerichte aanpak centraal. Essentie van de wet is dat er tijdens die periode aan de pleger, maar ook aan het slachtoffer en eventueel aanwezige kinderen een adequaat hulpaanbod wordt gedaan. Dit hulpaanbod dient zeer kort na het opleggen van een huisverbod worden gedaan. In de praktijk betekent dat de verschillende hulpverleningsinstellingen gezamenlijk afspraken moeten maken over een systeemgericht aanbod. Gemeenten en regio's binnen Nederland zijn momenteel druk bezig met het ontwikkelen van een sluitend traject voor deze wet. Onderdeel van dit traject is het werken met interventieteams.

Signaleren en ketenaanpak

Voor het signaleren van huiselijk geweld en bij de aanpak ervan zijn veel partijen en personen betrokken: politie, leerkrachten, medici, werkgevers en hulpverleners etc. Deskundigheidsbevordering en structurele aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling in de opleiding van beroepsgroepen maar ook goede informatie aan het bedrijfsleven zijn nodig. Met onderwijsinstellingen, koepels en brancheverenigingen worden de mogelijkheden bekeken om de aandacht voor huiselijk geweld en

kindermishandeling structureel in te bedden binnen de beroepsopleidingen voor professionals in de (jeugd)zorg.

Privacy en beroepsgeheim vormen een voor veel professionals een belemmering bij het uitwisselen van gewenste en noodzakelijk informatie om te komen tot een effectieve aanpak van kinderen als getuige van geweld. Dit wordt vaak veroorzaakt door onduidelijkheid bij de individuele professionals over welke informatie er nu wel en niet kan en mag worden gedeeld met professionals van andere instellingen.

Samenwerking en afstemming tussen de verschillende beroepsgroepen en professionals onverkort

onderdeel uit van een effectieve aanpak. Er moeten adequate instrumenten beschikbaar komen die het onderling uitwisselen van informatie vereenvoudigen. Een voorbeeld hiervan is Wegwijzer huiselijk geweld en beroepsgeheim 'Horen, Zien en Zwijgplicht'

10. Literatuur

Adviezen en Meldingen over Kindermishandeling in 2005. Utrecht : Expertisecentrum Kindermishandeling, 2006.

Bakker, H., *Eerwraak in Nederland: een quickscan van de stand van zaken*. – Utrecht, TransAct, 2003 - 29 p. Zie ook: *A resource book for working against honour related violence: based on the project 'Honour related violence in Europe-mapping of occurrence, support and preventive measures'*

Batterink, M., Jantine Griffioen, Esther Grit, Kitty Korf, Arnold Messelink en Reina van Wijhe: *Thuis in je huis : Een onderzoek naar het huidige zorgaanbod aan mannelijke slachtoffers van huiselijk geweld en hun wensen en behoeften*. Zwolle. Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Gereformeerde Hogeschool, 2008

Berge, I.J. ten M.A. Berger en E. Geurts, *Samenhangende hulp- interventies voor mishandelde kinderen en hun ouders*: NIZW, 2004

Brouns, M. et al. *Het lange wachten op een veilige toekomst : onderzoek naar veiligheid van vrouwen en meisjes in asielzoekersopvang*. Rijswijk: Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), 2003.

Draijer, N., *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psychosomatische gevolgen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1988.

Dutton, D.G., S.K. Golant; vert. en bew. **H. Pijnakker,Dutton**. *De partnermishandelaar : een psychologisch profiel*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2000.

Dijk, T. van ...[et al.], *Huiselijk geweld : aard, omvang en hulpverlening*. Den Haag. Ministerie van Justitie 1997.

- Dijk, T. van en E. Oppenhuis.** *Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland : aard, omvang en hulpverlening.* Hilversum : Intomart 2002.
- Dijkstra, S.,** *Geweld en veerkracht in gezinnen, over posities, professionals en preventie van overdracht.* **Bilthoven: s.n, 2007**
- Dijkstra, S.,** *Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders : een basisverkenning van korte en lange termijn effecten.* Bilthoven : s.n., 2001.
- Factsheet Ouderemishandeling : algemene informatie.** Utrecht : Kenniscentrum Ouderen (Vilans), 2006.
- Ferwerda, H.,** *Met de deur in huis. Omvang, aard achtergronden en aanpak van huiselijk geweld in 2006 op basis van landelijke politiecijfers.* Amhem/Dordrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke, 2007
- Ferwerda, H.,** *Binnen zonder kloppen. Omvang, aard en achtergronden van huiselijk geweld in 2005 op basis van landelijke politiecijfers.* Arnhem/Dordrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke, 2006
- Ferwerda, H.,** *Huiselijk geweld: de voordeur op een kier. Omvang, aard en achtergronden. 2004 op basis van landelijke politiecijfers.* Arnhem/Dordrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke, 2005
- Frenken, J.** Leids Universitair Medisch centrum en NISSO, *Seksueel misbruik van kinderen : aard, omvang, signalen, aanpak.* Den Haag : Ministerie van Justitie, DPJS, 2001.
- Horn, J. v., Scholing, A., & Mulder, J.** (april 2006). *Recidive bij plegers van partnergeweld.* Tijdschrift voor Criminologie. Criminologie. 48 (4), 331-344
- Korf, Dirk J, Esther Mot, Heidi Meulenbeek en Ton van den Brandt.** *Economische kosten van thuisgeweld tegen vrouwen.* Amsterdam : Thesis Publishers, 1997.
- Kriek, F. en R.J.M. Oude Ophuis,** *Een verkennend onderzoek naar ouderemishandeling.* – Amsterdam: Regioplan, 2003
- Lamers-Winkelman, F....**[et al.] *Scholieren over mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs.* Vrije Universiteit i.s.m. PI Research, 2007.
- Lamers-Winkelman, F. en I. Bicanic.** *Een werkboek voor kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt* (1A en 1B) : Horizon, Amsterdam: SWP, 2000.
- Lawick, J. van en M. Groen,** *Intieme oorlog : over geweld en kwetsbaarheid in gezinsrelaties; met een bijdr. van J. Baars.* Amsterdam: Van Genneep, 2003.
- Mastenbroek, S.** *De illusie van veiligheid. Voortekenen en ontwikkeling van geweld tegen vrouwen in relaties.* Utrecht: Jan van Arkel, 1995.

- Mozaiek.** *Handboek met methodieken voor de preventie en opvang van allochtone vrouwen rond huiselijk en seksueel geweld*, Utrecht: TransAct, 2004 + update 2006.
- Nieuwenhuis, A.** *Huiselijk geweld op het netvies gebrand. Een onderzoek naar kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld*. Amsterdam: Vrije Universiteit, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 2008.
- Oosterlee, A. en R. Vink,** *De omvang van huiselijk geweld in Haarlem : een schatting met de vangst-hervangst analysemethode, toegepast op de gegevens uit een registratie-project van acht ketenpartners binnen het Haarlemse project Geweld in het gezin*. Haarlem: GGD Kennemerland, 2006.
- Oosten, N. van en M. Höing,** *Primaire preventie van seksueel geweld in: Seksuologie / Gijis, L. (red) ... et al.* - Houten: Bohn Stafleu Van Loghem, 2004, p. 281-306.
- Outsem, R. van,** *Seksueel misbruik van jongens*. Amsterdam: Sua, 1992.
- Outsem, R. van, m.m.v. Nico van Oosten,** *De aanpak: systeemgerichte hulp bij geweld in relaties*. Utrecht: TransAct, 2001.
- Plempers, E.** *Update daderhulpverlening in Nederland: inventarisatie van hulpaanbod en preventie voor plegers van seksueel en huiselijk geweld*, Utrecht: TransAct, Verwey Jonker Instituut 2004.
- Privé geweld – publieke zaak. Nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie, DPJS, 2002.
- Römkens, R.G.,** *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 1992.
- Ruiter, C. d., en V.C. Veen,** *Terugdringen van recidive bij drie typen geweldsdelinquenten: werkzame interventies bij relationeel geweld, seksueel geweld en algemeen geweld*. Utrecht: Trimbo Instituut, 2004.

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg
kwetsbare groepen
vrijwillige inzet
huiselijk en seksueel geweld
leefbaarheid

- Schaik, E. van,** *Primaire preventie van partnergeweld onder jongeren S.L.: s.n., 2005.* Afstudeeronderzoek Universiteit Twente, Faculteit bedrijf, bestuur en technologie.
- Vink, Remy en Edith Geurts.** *Op weg naar volwassenheid. Evaluatie van de Tijdelijke stimuleringsregeling Advies- en steunpunten huiselijk geweld.* Leiden: TNO, 2008
- Walby, S.** (2004). *The cost of domestic violence.* [London] : Dept. of Trade and Industry, 2004.
- Verkaik, R. en A. Pemberton.** *Belaging in Nederland : aard, omvang, achtergronden en mogelijkheden voor een aanpak: eindrapport. - Leiden : Research voor Beleid, 2001.*

Warnaar, B en M. Wegelin. *Behandeling van partnermishandelaars.* In: Directieve therapie, jrg 23, nr. 1 2003, p. 63-81.

Wentzel, W. *Kind tussen twee vuren: preventie en hulpprogramma's voor kinderen die getuige zijn (geweest) van huiselijk geweld.* Utrecht: TransAct, 2004.

Willems, J.C.M., *Wie zal de opvoeders opvoeden? Kindermishandeling en het recht van het kind op persoonswording.* Den Haag: T.M.C. Asser Press, 1999.

IJzerdoorn, M.H. van.... [et al.] *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: de Nationale preventiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM - 2005).* Leiden: Leiden University, 2007.

Meer informatie

Informatielijn huiselijk geweld voor beroepskrachten : 030 - 789 21 12.
Website: www.huiselijkgeweld.nl
E-nieuws huiselijkgeweld.nl(*): tweewekelijks de updates in uw mailbox : abonneren via www.huiselijkgeweld.nl
Webstie: www.steunpunthuiselijkgeweld.nl
Webstie: www.huisverbod.nl

Colofon

Huiselijk geweld: cijfers en feiten is te downloaden via: www.huiselijkgeweld.nl
Deze informatie kan worden gebruikt voor beleidsnota's, artikelen, toespraken en scripties. Citeren, mits met bronvermelding, is toegestaan.
Uitgave MOVISIE 2008